

GODS AND SPIRITS OF ORIENTAL ORIGIN: THE POETICS OF NON-ANTHROPIC FIGURES IN THE ENGLISH, FRENCH AND ROMANIAN ROMANTIC POETRY

Cătălin GHIȚĂ, Assistant Professor, PhD, University of Craiova

Abstract: European Romantics, such as George Gordon Byron, Percy Bysshe Shelley, Robert Southey, Alphonse de Lamartine, Victor Hugo, Dimitrie Bolintineanu and Mihai Eminescu, have always been interested in the aesthetic difference. The divine and spiritual figures that I shall take into account are not merely instances of exotic originality: they come to define the fundamental feature of this kind of Orient-inspired poetry, i.e. the passion for alterity, which I interpret in terms of a subtle manner of (self)knowledge.

Keywords: Romanticism, English poetry, French poetry, Romanian poetry, Orient, gods, spirits, representations.

Romanticii europeni (și-i am în vedere, în această lucrare, doar pe cei englezi, francezi și români) s-au arătat permanent seduși de diferența estetică. Figurile divin-spirituale care vor face obiectul analizei mele subsecvente sunt împrumutate cu entuziasm de poeții romantici în primul rând fiindcă acești își propun să injecteze vitalitate în corpul mumificat de dogmatism și de logică abstractă al imaginarului occidental. Este mai presus de orice îndoială că, la baza febrei exotice care a început să scuture intelectualitatea din Anglia, din Franța sau chiar din țările române, determinând-o să-și presare grăunțe orientale de sare peste elaboratele sale meniuri lirice, a stat, pe de o parte, accesibilitatea informației și diseminarea ei fără precedent în secolul al XIX-lea,¹ fie prin traduceri, fie prin relatări de călătorie *first-hand* tipărite în tiraje generoase, iar, pe de altă parte, posibilitatea unor excursii de documentare sau pur și simplu de plăcere, având ca destinație predominantă Levantul, dar și India (fenomen mai frecvent în cazul scriitorilor englezi). Zeii și spiritele de extracție orientală care populează poemele romantice europene și pe care le voi prezenta pe rând sunt nu numai un element de originalitate exotice, ci ajung să definească însăși trăsătura fundamentală a acestei poezii, și anume pasiunea pentru alteritate, interpretată drept o modalitate subtilă de (auto)cunoaștere culturală.

1. Zeii

Figurile divine răspund necesității stringente de a înlocui convenționalismul cadrului creștin care subîntinde imaginarul liric al poeziei europene din Evul Mediu și până la romantism cu unul proteic, al unor portrete în continuă mișcare, chiar dacă sunt inevitabile corespondențele cu tezaurul creștin (de pildă, unele divinități, mai ales din romantismul

¹ Dacă, pentru spațiile culturale englez și francez există mai multe treceri în revistă notabile, pentru spațiul românesc, atrag atenția asupra unui util microcatalog, întocmit cu acribie de Mircea Angheliescu, de traduceri care, în secolul al XIX-lea, au atras atenția cititorilor autohtoni asupra civilizațiilor Orientului. Pentru detalii suplimentare, cf. Angheliescu, 1975: 69-70.

francez, împrumută masca prăfuită și binevoitoare a lui Dumnezeu-Tatăl).² Majoritatea instanțelor selectate de mine traduce însă, dacă nu sentimentul profund de rezistență la convențiile iconografice impuse de curente intelectuale anterioare perioadei romantice, măcar dorința de a le remania semnificativ. Alteritatea cultivată de romantici este, în acest caz, un deziderat de esență spirituală, conjugat însă cu tropi ai ludicului, ai eroticului sau ai metafizicului.

Deși nu excelează la acest capitol, lirica engleză oferă câteva exemple demne de a fi consemnate. Astfel, câteva portrete de detaliu, chiar dacă în încatenări imagistice relativ convenționale, sunt detectabile în poezia lui Southey. Un simplu joc al zeiței Parvati,³ ce-i acoperă cu palma ochii consortului său divin, stă la originea Gangelui, ce izvorăște din sudoarea frunții lui Shiva. Întreaga scenă mitologică este prezentă în *The Curse of Kehama*: „A Stream descends on Meru mountain; / None hath seen its secret fountain; / It had its birth, so Sages say, / Upon the memorable day / When Parvati presumed to lay, / In wanton play, / Her hands, too venturous Goddess, in her mirth, / On Seeva's eyes, the light and life of Earth / [...] / The sweat on Seeva's forehead stood, / And Ganges thence upon the world descended”.⁴ Versificația este corectă, dar, regretabil, exotismul static și discursiv pare desprins de-a dreptul din manualele de popularizare a hinduismului.

Tot în *The Curse of Kehama*, Southey îl distribuie într-un rol relativ marginal pe Casyapa, care, ne informează grijuliu în prezentarea inițială a numeroaselor sale *dramatis personae*, că este „Tatăl Nemuritorilor”. Indra, Yama, Brahma, Vishnu sau Shiva – ultimii trei compunând triada divină hindusă sau Trimurti – , deși menționați inițial cu mare pompă, nu beneficiază de un tratament detaliat pe parcurs, așa că nu-i pot nici eu discuta ca figuri poetice independente. Casyapa apare ca un bătrân binevoitor, un Moș Crăciun transplantat cu destulă stângăcie în regiunile din Răsărit: „The Father of the Immortals sate, / Where underneath the Tree of Life, / The Fountains of the Sacred River sprung; / The Father of the Immortals smiled / Benignant on his son”. Una peste alta, Prajapati, divinitatea hindusă după care și-a modelat Eminescu propriul zeu distribuit în *Rugăciunea unui dac*, se înfățișează mai convingător decât Casyapa.

Poemul *The Revolt of Islam* de Shelley prezintă o splendidă panoramă a panteonului oriental. Astfel, confrunțați cu amenințarea înspăimântătoare a molimei din Constantinopol, soldații imperiali se refugiază, pe rând, în confortul iluzoriu al zeilor propriei credințe, onorate de îndelungata tradiție: „And Oromaze, Joshua, and Mahomet, / Moses and Buddh, Zerdusht, and Brahm, and Foh, / A tumult of strange names, which never met / Before, as watchwords

² Unul dintre pionierii sanscritologiei moderne, Sir William Jones, discută, în lucidul și percutantul său articol „On the Gods of Greece, Italy, and India”, scris în 1785 și publicat în 1799, corespondențele care se pot trasa între divinitățile din panteonul greco-latin și cele din panteonul hindus și sugerează că acestea ar putea avea aceeași origine, având însă grijă să puncteze că paralelismele trebuie luate *cum grano salis*. Pentru o expunere completă, cf. Feldman and Richardson, Jr., 2000: 270-275. Și Friedrich Schlegel notează, în flamboaiantul său volum din 1808, *Über die Sprache und Weisheit der Indier*: „este probabil ca evreii și persanii și, din nou, persanii și indienii să aibă mai multe în comun decât se presupune de obicei” (Feldman and Richardson, Jr., 2000: 360).

³ Parvati constituie o ipostază transparentă a unei figuri de tip Magna Mater; ca soție a lui Shiva, ea se mai numește Durga. Shiva reprezintă, după cum precizează Lewis Spence, „o dezvoltare a zeului vedic al furtunii, Rudra” (1994: 291).

⁴ Toate citatele din textele poetice vor fi oferite în original. Toate extrasele din literatura secundară vor fi prezentate în traducere. Menționez că, în cazurile în care nu am menționat explicit numele traducătorului, tălmăcirile respective îmi aparțin.

of a single woe, / Arose [...]”. Defilează astfel, pe cerul imaginației romantice a atelui Shelley, aproape toate divinitățile Asiei, juxtapuse ironic într-o tentativă manifestă de democratizare a principalelor religii orientale.

Nici romanticii francezi nu sunt niște specialiști ai subiectului, arătându-se mai preocupați, ca Lamartine sau Vigny, de proiectarea divinităților oarecum canonice, deci „fără chip”, ale creștinătății decât de cele baroce ale religiilor politeiste. La limită, Lamartine oferă un context care merită discutat, chiar dacă și aici este implicată o insolită poetică a absenței. Astfel, dacă, în cazul lui Shelley, zeii execută piruete prin fața lectorului ca autorii latini prin fața blazatului des Esseintes, în cazul lui Lamartine, romantizatul „catalog al corăbiilor” este instrumentat în registrul sublimului. Astfel, în amplul poem *Jehova ou l'idée de Dieu*, falangele divine răspund la apelul eului creator, însă doar metonimic, ca subtile prezențe implicite suplicantului antropocentric, deci ca pacienți ai rugăciunilor acestuia. Telescoparea are ca *incipit* India: „L'Indien, élevant son âme / Aux voûtes de son ciel d'azur, / Adore l'éternelle flamme / Prise à son foyer le plus pur; / Au premier rayon de l'aurore, / Il s'incline, il chante, il adore / L'astre d'où ruisselle le jour; / Et le soir, sa triste paupière / Sur le tombeau de la lumière / Pleure avec des larmes d'amour!”. Perioada exaltată, punctată exclamativ, se deschide apoi către misterele egiptene, evocate oportun: „Aux plages que le Nil inonde, / Des déserts le crédule enfant, / Brûlé par le flambeau du monde, / Adore un plus doux firmament. / Amant de ses nuits solitaires, / Pour son culte ami des mystères, / Il attend l'ombre dans les cieux, / Et du sein des sables arides / Il élève des pyramides / Pour compter de plus près ses dieux”. Posterior panteonului grecesc, a cărui citare nu face obiectul analizei mele, se poate descoperi pelerinul deșertic, supus al lui Allah: „Sous les saules verts de l'Euphrate, / Que pleure ce peuple exilé? / Ce n'est point la Judée ingrate, / Les puits taris de Siloé! / C'est le culte de ses ancêtres! / Son arche, son temple, ses prêtres, / Son Dieu qui l'oublie aujourd'hui! / Son nom est dans tous ses cantiques; / Et ses harpes mélancoliques / Ne se souviennent que de lui!”. Paranteza continuă cu poporul evreu, care, conștient de un dublu exil, geografic și spiritual, plânge pe malurile Eufratului: „Sous les saules verts de l'Euphrate, / Que pleure ce peuple exilé? / Ce n'est point la Judée ingrate, / Les puits taris de Siloé! / C'est le culte de ses ancêtres! / Son arche, son temple, ses prêtres, / Son Dieu qui l'oublie aujourd'hui! / Son nom est dans tous ses cantiques; / Et ses harpes mélancoliques / Ne se souviennent que de lui!”. În fine, odată cu imaginea „copilului sălbatic” din savana africană, și el receptacul al uei înțelepciuni intuitive, eul producător își poate încheia „demonstrația” poetică: „Le sauvage enfant des savanes, / [...] / Se façonne un dieu de ses mains; / Si, chassé des rives du fleuve / Où l'ours, où le tigre s'abreuve, / Il émigre sous d'autres cieux, / Chargé de ses dieux tutélaires: / Marchons, dit-il, os de nos pères, / La patrie est où sont les dieux!”. Astfel, patria este teritoriul circumscris de prezența divină sau, cum ar spune Rudolf Otto mai târziu, de *numinos*.

Romanticii români se dovedesc a fi cei mai entuziaști cultivatori ai alternativelor la creștinismul prăfuit. Bolintineanu, de pildă, se arată foarte preocupat să-și populeze poemele cu personaje din panteonul oriental. Astfel, în *Conrad*, descrierea cetății Balbek, instrumentată pe o convenție dialogică frecvent exploatată în romantism, este o ocazie pentru eul producător de a lansa interogații retorice pe tiparul poetic latin *ubi sunt?*. Imaginile aglutinează figurile unor zei odinioară atât de puternici, Baal, Astarte Adon etc., care mai supraviețuiesc doar ca fragmente dintr-o memorie colectivă, suflul lor divin transferându-se

asupra ruinelor îndoliate, care devin, grație acestui transfer ontologic, metonimii divine: „Tu nu mai ești un templu din cele mai mărețe / Ce ne-a lăsat trecutul de-o mare frumusețe. / E tot ce-duce-aminte că aici ai existat, / P-acest tărâm sălbatec, deșert neconsolat. / Aici fizica forță fusese adorată, / În soare rege-al vieții fiind impersonată. / Ce-ai devenit Astarte, fecioară din Sidon? / O, zee întreită? Și tu gentil Adon, / Precum și voi Cabire divinități antice? / Voi ați lăsat aceste feerice portice”. Câteva precizări nu sunt de prisos: Baal⁵ era divinitate supremă în Fenicia, Astarte slujindu-i drept consoartă, pe tiparul împrumutat apoi de antichitatea greco-latină a perechilor Zeus-Hera și Jupiter-Junona. Adonis, ca și Cabiriile, sunt vechi divinități răspândite în Orientul Mijlociu și preluate de imaginarul european clasic tot prin mediere elină. În *Conrad*, referințele sunt mixate în scopuri expresive, după cum tot pentru efectul copleșitor al juxtapunerii este aruncată în malaxor aluzia la Misterele antice, făcute celebre de ahei mai ales la Eleusis.

Din romantismul românesc, în general, și din poezia eminesciană, în particular, cine ar putea omite figura lui Kama, zeu al dragostei în imaginarul hindus, așa cum transpare aceasta din compoziția *Kamadeva*?⁶ Desigur, vivacitatea portretisticii nu trebuie să ne suprindă; contemporanii poetului nu omit să sublinieze aviditatea cu care Eminescu devora orice document cultural legat de India⁷ (fără îndoială că o epocă mai flexibilă din punctul de vedere al căilor de comunicare l-ar fi distribuit pe poet într-o universitate indiană, cu o bursă de studii). Unul dintre apropiații poetului, Teodor V. Ștefanelli, de pildă, punctează că Eminescu „avea ocazia să cunoască toată literatura străină din traduceri germane. Astfel a citit el mult din literatura indică și persană și, când avea cu cine, discuta mult asupra acestor literaturi”.⁸ De asemenea, G. Călinescu enumeră câțiva profesori care predau la Universitatea din Berlin în semestrul de vară al anului 1874, pe care Eminescu, interesat de indianistică, ar fi putut să-i audieze, furnizând, între paranteze, și titlul cursurilor: „Ebel (*De iusta ratione linguae sanscritae in linguarum comparatione*), [...] Weber (*Kalidasae Malakagnimitra*), [...] Zeller (*De natura religionis*), [...] Bastian (*De mythologia comparativa*)” (1964: 191). Dar să revin la zeul Kama. După ce precizează că „imaginea plastică a acestui personaj e rar întâlnită în literatura sau în arta indiană” (1978: 129), Amita Bhose propune, cu acribia-i cunoscută, și un foarte posibil hipotext al compoziției eminesciene: este vorba despre compoziția *A Hymn to*

⁵ Încă influența *Larrouse Encyclopedia of Mythology* îi transcrie numele Ba'al, despre care adaugă că, în primul mileniu a.Chr., acesta „era proprietarul pământului țării și conducătorul suprem al locuitorilor ei” (1964: 80).

⁶ Desigur, atâte de discutatele și lăudatele scenarii cosmogonice eminesciene din *Rugăciunea unui dac* și din *Scrisoarea I* se bazează pe câteva dintre cele mai cunoscute texte vedice, mai precis, pe imnurile X.121 și X.129 din Rig-veda, însă, deși au la bază idei desprinse din filosofia orientală, ele nu fac referire explicită la Asia și nu oferă elemente de culoare specifică; prin urmare, am ales să nu le prezint și să nu le analizez în lucrarea de față. În plus, chiar dacă, la limită, aș fi putut să le acord câteva rânduri de text, trebuie să punctez că pe ambele le-am abordat într-o altă carte a mea, i.e. *Lumile lui Argus. O morfotipologie a poeziei vizionare*. Fără a cunoaște poemele eminesciene înseși, dar pe deplin familiarizat cu textele vedice care le inspiră, Hajime Nakamura oferă cel mai bun rezumat tematic al lor: „La început nu erau nici existentul și nici non-existentul. Această concepție despre nici-existent-nici-non-existent este foarte importantă. Existentul, în aspectul său manifest, nu era atunci. Dar nu-l putem numi din această pricină non-existent, întrucât din ființa pozitivă derivă tot ceea ce există” (1997: 62).

⁷ La Eminescu, precum precizează Ștefan Badea, „puțin numeroase [...] sunt numele aparținând mitologiilor orientale” (1990: 45). Opinia mea este că singura referință religioasă asupra căreia merită să ne oprim este cea prezentă în *Kamadeva*.

⁸ Același Ștefanelli conchide sec: Eminescu „[c]etise și *Ramayana* și *Mahabharata* apoi *Sakontala* din literatura indică și frumoasele versuri ale lui Hafis din literatura persană și trebuie să-i fi plăcut foarte mult aceste opere, căci foarte adese vorbea despre ele până ajungea la *Budda-Sakhia Muni* (subl. în text, n.m.) și la *Nirvana* (subl. în text, n.m.)” (1996: 93).

Camdeo, semnată de cunoscutul sanscritolog britanic William Jones.⁹ Zeul dragostei se materializează ca urmare a unei invocații din partea eului creator: „Cu durerile iubirii / Voind sufletu-mi să-l vindic, / Am chemat în somn pe Kama – / Kamadeva, zeul indic”. În versuri simple, cu un pes de doar opt silabe și cu o rimă împerecheată, se creionează unul dintre cele mai fine portrete divin-orientale produse de romantismul european: „El veni, copilul mândru, / Călărind pe-un papagal, / Având zâmbetul fățarnic / Pe-a lui buze de coral”. Liniile evocatoare nu sunt străine de culorile unui Eros din mitologia greacă sau ale unui Cupidon din cea latină, contaminările descriptive adăugând substanță strofelor și demonstrând, o dată în plus, vocația mitologizant-sincretică a poetului român: „Aripi are, iar în tolbă-i / El păstrează, ca săgeți, / Numai flori înveninate / De la Gangele măreț”. De altfel, să mai notăm că substantivul comun *kama* desemnează, în sanscrită, dorința, aceasta constituind, alături de avere (sanscr. *artha*), de dreptate (sanscr. *dharma*) și de eliberare (sanscr. *moksha*), unul dintre cele patru scopuri ale vieții (sanscr. *purusha-artha*).¹⁰

2. Spiritele

Spiritele proiectate de imaginația romantică de multe ori împrumută, cel mai adesea, forma subtilă a unor figuri straniu-luminoase, apte să penduleze, *ad libitum*, între lumea materială și cea eterică, între imanent și transcendent. Este vorba despre personaje benigne, asociate frecvent cu eroticul ideal sau cu contemplativul pur și prezente mai ales în poezia engleză. Există însă, în lirica franceză, și câteva entități dezincarnate, precum jin-ii din mitologia islamică, menite să șocheze simbolic.

Experiența, mai mult sau mai puțin bogată, a fiecăruia dintre noi ne-a învățat că lumea spirituală numără destule creaturi lipsite de consistență fizică și dificil de circumscris chiar și la nivelul libertății aproape depline a imaginației. Dacă așa stau lucrurile și, mai mult, dacă înțelegem prin antropocentric ceea ce se acceptă în mod curent, recte doar compoziția materială a omului, fie ea animată sau nu de un spirit nemuritor, atunci trebuie să mă opresc, în debutul acestei subsecțiuni, asupra unui poem din culegerea byroniană *Hebrew Melodies* care are în centru tema unui suflet desprins de învelișul material și rupt de continuum-ul spațio-temporal care modulează ontologia formelor. *When Coldness Wraps This Suffering Clay* aduce un suflu exotic la fel de pur precum novalisianul *Astralis*: „When coldness wraps this suffering clay, / Ah! whither strays the immortal mind? / It cannot die, it cannot stay, / But leaves its darken'd dust behind. / Then, unembodied, doth it trace / By steps each planet's heavenly way? / Or fill at once the realms of space, / A thing of eyes, that all survey?”. Odată dezincarnat, spiritul poate experimenta libertatea în termeni absoluți, dificil de configurat în frontierele imaginației comune: „Above of Love, Hope, Hate, or Fear, / It lives all passionless and pure: / An age shall fleet like earthly year; / Its years as moments shall endure. / Away, away, without a wing, / O'er all, through all, its thoughts shall fly; / A nameless and eternal thing, / Forgetting

⁹ Amita Bhoose adaugă: „Întrucât imnurile lui Jones au fost răspândite în Germania și mult apreciate de către romanticii germani, [...] Eminescu a avut posibilitatea să știe despre acest imn al lui Jones dedicat lui Kamadeva” (1978: 129). În continuare, versurile citate de cercetătoarea indiană demonstrează plauzibilitatea unei astfel de ipoteze de critică genetică.

¹⁰ John Grimes precizează că avem de a face cu patru tipuri de valori: economică, psihologică, morală și spirituală (1999: 213).

what it was to die”. Nu ne putem reprimă un mic sentiment de invidie la adresa celui care nu mai *poate* să moară.

Un duh misterios apare și în poemul *A Spirit Pass'd Before Me* din *Hebrew Melodies*. Episodul este inspirat de veterotestamentara Carte a lui Iov, sadomasochistul text pentru care Biblia este tot mai frecvent acuzată de cruzime gratuită. Trimisă de Divinitate, creatura aeriană are, totuși, un chip, dar unul al nemuririi: „A spirit pass'd before me: I beheld / The face of immortality unveil'd”. Spiritul cvasi-materializat deplânge, cu ceea ce cred că este o transparentă lipsă de empatie, condiția perisabilă a umanității, înfățișată chiar ca efemeră: „«Is man more just than God? Is man more pure / Than He who deems even Seraphs insecure? / Creatures of clay – vain dwellers in the dust! / The moth survives you, and are ye more just? / Things of a day! you wither ere the night, / Heedless and blind to Wisdom's wasted light!»”. „Clay” (tină) și „moth” (molie) sunt lexeme care se regăsesc în poezia blakeană, cu aproape aceleași sugestii lirice.

Dezincarnatul de natură subtilă își face apariția și în *Fragments of an Unfinished Drama* de Shelley: o scenă în care ne sunt introduși un Indian și o Doamnă este elocventă în acest sens. După ce se ascunde între plantele indiene ale tinerei, un meteorit se descompune în vapori ai iubirii, ce răspund pulsației vitale intime. În cele din urmă, elementele difuze iau chipul unui spirit infantil: „all the chamber / And walls seemed melted into emerald fire / That burned not; in the midst of which appeared / A spirit like a child, and laughed aloud / A thrilling peal of such sweet merriment / As made the blood tingle in my warm feet”. Senzațiile generate de acesta nu sunt străine, prin urmare, de fiorii puri ai sexului, de jocul excitant al feromonilor. După un gest de transparentă fecundare a solului fertil, în care plantează semințe ca de pepene, spiritul dispare: „[...] in place of it, / A soft hand issued from the veil of fire, / Holding a cup like a magnolia flower, / And poured upon the earth within the vase / The element with which it overflowed, / Brighter than morning light, and purer than, / The water of the springs of Himalah”. Femeia asistă la un ritual fecundator și nu este greu de imaginat că ea însăși se simte înseminată prin contagiune. Însămânțarea deschide porțile unui nou tărâm, în care senzorialul și spiritualul fuzionează sub efigia exotică a unui spirit de extracție orientală.

Cu totul altfel stau lucrurile în cazul spiritelor agresive, așa cum transpar acestea din compoziția hugoliană *Les Djinns*, integrată în ciclul *Les Orientales*. Aici, sunt surprinși și descriși cu minuțiozitate lirică jin-ii, cele mai stranii creaturi ale lui Allah, care, conform mitologiei arabe, ocupă o lume paralelă celei fizice, dar o pot influența pe cea din urmă. Alături de oameni și de îngeri, jin-ii, a căror natură subtilă poate fi asimilată doar focului ce arde fără flacăra, constituie a treia clasă de ființe create de Divinitate și, întocmai oamenilor, ei ocupă întreg spectrul axiologic, putând fi buni, răi sau neutri.

Eul creator instrumentează o scenă poetică de un rafinament special, pe o structură circulară. Mai întâi, avem cadrul nocturn, static și somnolent, potențat de versurile scurte, rostogolite sacadat: „Murs, ville / Et port, / Asile / De mort, / Mer grise / Oû brise / La brise, / Tout dort”. Treptat, tabloul se animă, până când își face apariția roiul de făpturi cvasi-materiale: „C'est l'essaim des Djinns qui passe, / Et tourbillonne en sifflant! / Les ifs, que leur vol fracasse, / Craquent comme un pin brûlant. / Leur troupeau, lourd et rapide, / Volant dans l'espace vide, / Semble un nuage livide / Qui porte un éclair au flanc”. Asaltul acestora atinge paroxismul: „Cris de l'enfer! voix qui hurle et qui pleure! / L'horrible essaim, poussé par

l'aiglon, / Sans doute, ô ciel! s'abat sur ma demeure. / Le mur fléchi sous le noir bataillon. / La maison crie et chancelle, penchée, / Et l'on dirait que, du sol arrachée, / Ainsi qu'il chasse une feuille séchée, / Le vent la roule avec leur tourbillon". Odată consumat suflul cavalcadei terifiante, calmarea este, la rândul-i, treptată: „Ils sont passés! — Leur cohorte / S'envole, et fuit, et leurs pieds / Cessent de battre ma porte / De leurs coups multipliés. / L'air est plein d'un bruit de chaînes, / Et dans les forêts prochaines / Frissonnent tous les grands chênes, / Sous leur vol de feu pliés!". În final, cercul imagistic se închide cu liniștea aparent imperturbabilă a nopții, evocată în aceleași versuri scurte, sacadate prezente în debut: „On doute / La nuit... / J'écoute: — / Tout fuit, / Tout passe; / L'espace / Efface / Le bruit". Este sugestiv modul în care materialitatea spațiului înghite, simbolic, imaterialitatea sunetului, traducând, metonimic, asimilarea subtilă, dar ineluctabilă a jinn-ilor de către universul antropocentric.

Din lipsă de spațiu, mă văd constrâns să-mi limitez expunerea la exemplele de mai sus. Toate instanțele analizate sugerează că seducția exercitată de cultura și civilizația orientale asupra poeziei romantice europene traduce interesul profund al acestora din urmă de a-și revitaliza imaginarul și, în ultimă instanță, de a se reinventa, nu numai ca expresie estetică, ci și ca veritabil instrument de (auto)cunoaștere.

Bibliografie

- Angheliescu, Mircea. *Literatura română și Orientul (secolele XVII-XIX)*. București: Ed. Minerva, 1975.
- Badea, Ștefan. *Semnificația numelor proprii eminesciene*. București: Ed. Albatros, 1990.
- Bhose, Amita. *Eminescu și India*. Iași: Ed. Junimea, 1978.
- Bolintineanu, Dimitrie. *Opere*. 11 vol. Ediție îngrijită, tabel cronologic, note și comentarii de Teodor Vârgolici. Studiu introductiv de Paul Cornea. București: Ed. Minerva, 1981-1989.
- Byron, George Gordon. *The Complete Poetical Works*. 7 vol. Edited by Jerome J. McGann. Oxford: Clarendon Press, 1980-1993.
- Călinescu, G.. *Viața lui Mihai Eminescu*. București: Ed. pentru Literatură, 1964.
- Eminescu, Mihai. *Opere*. 16 vol. Ediție îngrijită, note și variante de Perpessicius (și, ulterior, de alți coordonatori). București: Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol al II-lea și Ed. Academiei, 1939-1989.
- Feldman, Burton and Robert D. Richardson, Jr. *The Rise of Modern Mythology, 1680-1860*. Foreword by Wendy Doniger. 1972 Foreword by Mircea Eliade. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2000.
- Hugo, Victor. *Oeuvres complètes*. 9 vol. Sous la direction de Jacques Seebacher. Paris: Laffont, 1985-1990.
- Lamartine, Alphonse de. *Oeuvres poétiques complètes*. Edition présentée, établie et annotée par Marius-François Guyard. Paris: Gallimard, 1997.
- Larousse Encyclopedia of Mythology*. With an introduction by Robert Graves. London: Paul Hamlyn, 1964.
- Nakamura, Hajime. *Orient și Occident: O istorie comparată a ideilor*. Traducere de Dinu Luca. București: Humanitas, 1997.

Shelley, Percy Bysshe. *The Complete Poetical Works*. Edited by Thomas Hutchinson. London, Oxford and New York: Oxford University Press, 1956.

Southey, Robert. *Poetical Works*. 5 vol. Edited by Lynda Pratt. London: Pickering and Chatto, 2004.

Spence, Lewis. *Introduction to Mythology*. London: Senate, 1994.

Ștefanelli, Teodor V., Radu I. Sbiera și Samoil I. Ispoescu. *Amintiri despre Eminescu. Profesori și colegi bucovineni ai lui Eminescu*. Ediție îngrijită, prefete, microbiografii, note, bibliografie și postfață de Pavel Țugui. Craiova: Ed. Scrisul Românesc, 1996.